

Bue ha Merzerenti

JANED ARK

Kontet d'ar Vugale

= Gant DIR-NA-DOR =

Moullerez Sant-Gwilherm, 27, bali Charner

SANT-BRIEG

BUE HA MERZERENTI JANED ARK

Bue ha Merzerenti

JANED ARK

Kontet d'ar Vugale

== Gant DIR-NA-DOR ==

Moullerez Sant-Gwilherm, 27, bali Charner

SANT-BRIEG

Kinniget gant doujanz d'an

Otro 'n Abad Jules DELANGLE

Mignon ar Brezoneg

KENTSKRID

Setu aman eun istor gwir hag a zo kalz kaeroc'h, kalz souezusoc'h evit ar c'haeran marvailhou. An istor-man, n'e ket eur barz-konter, nag eur barz-rimer an eus hi savet. Doue hepken e halle diwan en e spered ober eun dra ken burzudus 'vel eo obergant eur vesaerez denved a 16 vla, eur mestr-arme trec'h d'an holl mestrou-arme, hag eur brofetez kaeroc'h sklerijennet 'vit an doktored hag an dud a iliz. O ! Pegen kaer ha pegen dous d'argalon eo istor Janig Ark, lilien Domremi, diwanet en eul lec'h dister ha distro, hag he deus savet ken uhel he fenn ken eo bet gwelet dreist da « lilien » Frans, rouanez ar paleziou !

O ! pebez evurusted evidomp-ni, tud a boan, tud a ligne dister, a dremen war an douar disanve ha didrous, gwelet Janig Ark, unan eveldomp, bet galvet da vean ar c'hentan en Frans e kichen ar roue, ha breman, en eur ma lenner al levrig-man, laket gant an Iliz katolik evel eur plac'h santel a hallo an dud daoulinan diraki, adalek ar Pab hag ar rouane, betek an disteran klasker-bara e korn e lochen ! Ha laret penôs Janig Ark, pa varvas,

pa oe deuet en beo war leur-ger Rouen, an 30 a viz mae 1431, n'he devoa ket c'hoaz ugent vla !

Istor souezus pobl Israel a doug hanoiou plac'hed kalonek hag a dennas o bro adre skilfou hec'h enebourien. Mes 'cel an heol e par Janig Ark e kichen Judith, Esther ha Debora. Lilien an Testamant nece n'he deus ket he far en Testamant koz. Janig Ark n'he deus ket, zoken, he far etouez pobl kristen ebet war ar bed. Pelec'h zo bet biskoaz gwelet war ar meaz eur plac'h naontek vla hag a renas eur cue ken burzudus, hag a c'housancas eur maro ken skrijus evit zilvidigez he bro ?

*
*
*

Gant ar poblou-all eus ar bed, deomp ive, Bretoned, da daoulinan dirak Janed Ark ha da veuli en brezoneg kaeran skouer a Garante-Vro zo bet biskoaz war an douar.

D. N. D.

IMPRIMATUR :

Brioci, die 25 Martii 1909,

Y.-M. LE PENNEC,
Vic. Gén.

Bue ha Merzerenti Janed Ark

Janig Ark er ger

Petra e oa Janig en he bugaleaj

Janig Ark, pa oa yaouank, a oa unan evelloc'h-hu, bugale. Mesa he zaoud, sikour he mam war ar menaj hag he zad er park, setu he labour pemdeiek. He c'herent na oant ket krokanted ; he zi na oa ket eun ti kaer ; ar geraden 'lec'h oa ganet hag e oa o chom, oa dister ha disanve.

Ar re ac'hanoc'h o deus studiet ar c'hartennoù er skol, a oar pelec'h emar al Lorèn ha ster ar Meuz, du-ze, e tu sav-heol da Frans. War ribl ar ster eman Domremi ; en Domremi, stok d'ar vered ha d'an iliz, ti Jakez Ark hag Izabel Romée, tad ha mam Janig. Eman an ti eno c'hoaz, nemet eo bet hadreset. Eun ti eun estaj eo, gant pevar bez, eur gegin, diou gambr hag eun ti-forn.

Eno oe ganet Janig Ark, ar 6 a viz genver 1412. An de-se oa gouel ar Rouane, gouel berz d'ar mare-ze. D'abarde-noz, dizro an dudo eus an iliz, pa oa an amzer war rouzan hag an treo ar muian didrous, setu eun dourni, eur safar o sevel en pevar c'horn ar geriaden; ar c'higi, dreist-holl, a zo en godin; kanan reont a-bouez o fenn ha 'n em respont a di da di. An dud estlammet a dired da doull o dorjou, an eil o c'houlen gant egile: « Daoust petra c'hoarve? » Int ive a zant o c'halonou o tridal en o c'hreiz ha n'ouzont doare perak.

En eur-ze, en ti Jakez Ark, Janig oa o paouez dont er bed. En enor d'ei, — mes den na ouie er mare-ze, — e oa savet kement a vrud hag a joa gant tud ha loened en kerig Domremi. Kenkoulz-all, Doue anije gallet kas di e el da lavaret d'an dud: Me a deu da zigemen d'ac'h eur c'helo mat. Ganet eo an hini a dle sovetat rouantelez Frans hag he roue.

Mes Doue na zisklerias da zen ar wirione, na, zoken, da gerent Janig. Badeet oe ar bugel, herve ar c'hiz, gant pevar baeron ha peder maeronez, ha gret he flas d'ei en ti Jakez Ark na frankoc'h na bihanoc'h 'vit d'an tri vugel-all ganet en he rôk.

Kerent Janig oa tud a relijion vras. Desket oe d'ei abred ha gant kalz a aked, laret he fedennou, ober sin ar groaz ha pleustri hent an iliz.

Pa reas he fask kentan, ne oa ket unan en Domremi na wardro ken fur ha ken desket ha hi. Eur yec'hed e oa he gwelet ha muioc'h c'hoaz he henti, kement 'vel ma re pep tra gant gras vat hag onestiz. Beanoa, hep gaou, eur mezellour 'vit ar mer-c'hedigou eus ar vro. Mont d'an oferen, kovesat, komunian alies, eno oa he bue. Ken lies gwech 'vel ma kleve kloc'h an anjelus o son, e vije gwelet o stoui d'an daoulin, forz pelec'h e vije, da zaludi ar Werc'hez en eul lavaret he zri *Ave Maria*. 'N em gat a reas awechou tud diskiant awalc'h d'ober gwap eus he devosion; ar plac'hig'abof a chanche liou, mes netra na oa 'vit ober d'ei dilezel he c'hus-tumanchou mat.

Eun dra hag a oa d'ei c'hoaz, a oa mont da welet ar glanvourien, 'vit o zikour hag o c'honforti en o foan; rei lojeiz d'ar beorien ha d'an dremenidi. Lies a wech e reas d'he mam digemer peorien, daoust ne oa nemet ar gont a weleou en ti; Janig a chome neuze da gousket war eur skaon en korn ar fornigel hag a leze he gwele gant ar paour.

Mes eviti da vean fur ha devot, Janig a blije d'ei koulskoude kemer he flijadur gant onestiz. Ne oa na trist na soured, pell ac'hane, ha pa he dije tu da vont da vale gant he c'hamaradezed, hi vije da gentan gant an ebad 'vel ma vije gant al labour.

N'e ket hep abeg eta ma tisklerie an otro person a vouez uhel 'n evoa gwelet biskoaz plac'hig seurt gant Janig Ark. Petra ta 'n ije lavaret mar 'n ije anaveet an amzer da zont ?

Penôs e welas Janig an arc'hel S. Mikel.

Da hanv ar bla 1424, krog Janig en he zrizek vla, e c'hoarvezas, 'vit ar wech kentan, neventi en he bue. Mar eo bet a-viskoaz pell dreist d'ar vugale all, breman 'c'h a da dec'hel digante, 'vel ma tec'h an él digant an den.

Eun devez ma oa tost d'ar gêr da vez gant he denved, hag o tont eur pôtrig d'he gervel da zikour he mam. Pan arruas en ti, he mam n'he devoa ezom ebet diouti. Hag hi da dizrei daved he loened. Mes kerkent ha ma oa et en liorz penn an ti, hag ar vouez o c'hervel anei adarre :

— Janig ! Janig !...

Ar vouez-se oa ken dudius, ma santas he c'halon tomet ha teneraet holl. Souden, setu eur sklerijen dispar o paran diraki, hag e kreiz ar sklerijen-ze 'vel eun den hag eur bagad sperejou endro d'ean.

— Janig, Janig, emean, bez fur, kar Doue ha darempred an iliz !

Kerkent e tec'has.

Janig, koueet d'an daoulin, a welas raktal, dre eur

burzud, hent he galvedigez o tizoloi diraki : « Doue an eus afer ac'hanon ! » emei, ha kent sevel en he zav, en em ginnigas da Zoue 'vel e dra, hag e reas en he c'halon al le da chom bepred gwerc'hez.

Diwar an de-se, Janig a welas alies an ele. Bean oa gante 'vel pa vije c'hoar d'e. Eun de, an hini oa mestr war ar re-all, hag an evoa komzet ouz Janig ar wech kentan, a gomzas outi adarre :

— Me, emean, eo Mikel, patron Frans. Gwall reuz a zo er rouantelez.

Hag an arc'hel o'n em lakat d'ober skol d'ar vesaerez.

En pe stad e oa Frans da amzer Janed Ark

Biskoaz n'eo bet Frans ken tost da goll he frankiz evel ma oe er mare-ze. Mab roue Bro-Saoz a oa bet galvet da vean roue en Frans, dre eun emgleo sinet en Troyes etre roue Bro-Saoz ha rouanez Frans hec'h-unan, ha hi d'ei eur mab. Ar bla 1422, Charlez VII, ar gwir heritour, nac'het gant e vam, a oe chaseet ha laket war e dron Herri VI, mab roue Bro-Saoz. Ar vro a-bez a oa d'ar Zaozon, nemeteul loden vihan a oa chomet gant Charlez VII, endro da ger Bourj.

Heman 'nevoa ken na nerz, na kalon da stourm. 'Nevoa den d'hen harpan etouez e ofiserien, ha

pa dole e lagad war ar vro, na wele endro d'ean nemet dizurz, kasoni, hudurnez, fallagriez a bep seurt. An Iliz a oa gwall-gaset, ar groaz diskaret ; dismegans dre boll koulz evit Doue 'vel evit ar roue.

Pebez kalonad evit Janig klevet komzou an arc'hel ! Panevert e teu war an dro d'he nerzan, e rannfe he c'halon gant an drue. Sant Mikel a ro d'ei ive anaoudegez war an amzer da zont.

— Frans, emean, a vo sovetaet hep dale. Me 'm eus kefridi abeurz Doue da dibab ha da gelen an hini a zo galvet da zalvi ar vro.

Ar vesaerez vihan a dav da ouelan.

— O ! piou, emei, e vo ar zalver-ze ?

En he sonj, hennez, marvad, a vo eur manac'h pe eun doktor brudet, eur zant seurt gant ar re a glevet hano ane en *Bue ar Zent*, pe eur prins, eur brezellour bras harpet gant Doue 'vel ar re 'zo komzou ane en *Testamant Koz*. Ar plac'hig he deus c'hoant da c'houzout e hano, vit pedi evitan, hi, bugelig dister, ha bean a galon gantan en e labouriou bras.

— Piou vo hennez, emei, Otro 'n Arc'hel ?

— Te ! emean ; te, bugel Doue ! Dilez da gerent ! Kerz da vro-Frans ! Red eo !

— Me ? emei ; me ? O otro ! Me n'on nemet

eur plac'hig dister ! N'ouzon nag *a* na *b*, na mont war varc'h, nag ober brezel !

Sant Mikel a hadlaras, en eur bignal d'ar baradoz.

— Kwita da vro ! Kerz da Vro Frans ! Red eo !

Pebez kelo ! Biskoaz, koulz lavaret, aboue ma oa bet galvet ar Werc'hez Vari da vean Mam da Zoue, biskoaz ne oe digaset eus an ne war an douar kelo ken souezus da grouadurez ebet.

Janig a zo mantret.

— Me ? emei. — Hag e sell ar plac'hig trizek vla ouz he c'hegel hag he gwerzid, ouz he diouvec'h dinerz, ouz he zi, ouz he denved... Penôs en eus gallet Doue dibab 'vit ken bras labour eur benveg ken dister ?

Mes neuze e tisken eus an ne, gant an Arc'hel, diou vestrez d'he c'helen : Santez Katel ha Santez Marc'harit. Bemde e kustumont dont da gomz ganti ; dre eur pok e tigor ar c'haoze etreze, ha dre eur pok ec'h achu. Janig, dindan seurt mestrezed, a desk de ha de petra he devo d'ober diweatoc'h hag an tu d'hen ober 'vit ar gwellan.

He zantezed a ra d'ei mont da govesat, da gomunian, hag ar plac'hig a heuilh pen-da-ben o aliou. Koulskoude, n'ankoua ket he labouriou pemdeiek ; c'hoar vihan an ele hag ar zantezed

n'he deus na rukun na mez o wriat, o nean, o vêsa he zaoud. Den ebet, nemet he c'hovezour, n'an eus klevet gir ganti eus ar pezh a zo divizet etre an ne ha hi.

Janig a ya da Vaucouleurs.

Arru eo koulskoude an eur ma renko heuilh urz Doue. Kelennadurez awalc'h he deus bet brentan, ha Frans he deus mui-ouz-mui ezom a zikour. Renket he deus eun de tec'hel hi hec'h-unan rôk ar brezel an eus distrujet, en eur dremen, tra he c'herent hag iliz he farouz. Ar pezh a nec'h anei eo goût penôs en em gemer 'vit komz d'an dud eus he galvedigez vuzudus hag ober d'e he c'hredi. Mes Doue a zo war evez hag a gas eur mignon d'he zikour d'ober he c'hammed kentan.

Ar mignon-ze e oe Durand Laxart, hec'h eontr, eun den a fe vat, a gredas anei an tol kentan. Mont a reas raktal da gât gouarner Vaucouleurs, an otro Baudricourt, 'vit kaout digantan, evit Janig, otre ha peadra da vont betek ar roue. Mes ar gouarner a oa eur c'hoz soudard disfius ha treut :

— Ma den mât, emean, da nizez a zo zod ! Tar-c'ha ganti eur skouarniad ha kas anei d'ar gêr d'he zad.

Janig na spontas ket, mont a reas d'he zro betek gwelet ar gouarner. Arru fall e oe. Setu red d'ei dizrei da Domremi daved he c'herent.

Evelse, epad meur a viz, ne gavas nemet skoilh ha lui war he hent. He zad, 'vel p'en ije douetans war eun dra bennak, a fellas d'ean he dimezi. Hi, goude respont ne oa ket he zonz gant priejou, na gredas ket laret d'ean da betra oa galvet.

E keit se, ar Zaazon a c'houneze bepred. Arru oant dirak Orleans, hag eur wech kemeret ar gêr-ze, Charlez VII a oa 'vel disalc'houe an nor warnan ha prest da vean tapet d'e dro. Santez Katel ha santez Marc'harit a roas da Janig o aliou diwean, a laras d'ei ne oa ken da c'hortoz, hag e renke-kousted a gousto, kwitât he bro ha mont 'trezek ar roue.

Kri ha kalet e oe an eur-ze evit Janig Ark. Eur plac'h, da c'houezek vla, d'an oad m'eo ar galon stag ar muian ouz bro, kerent, mignoned, kwitât holl, hep kimiad na netra, evit mont d'an arme, d'ar brezel, mantrusat planeden !

Doue a 'n em zervijas adarre eus Durand Laxart evit ober an disparti. War digare mont da di hec'h eontr, Janig a gwitaas gantan Domremi ; en eur ma krede d'he zad, d'he mam, d'he mignonezed ne oa o kimiadi dioute nemet evit eur pennadig

amzer, hi a lavare d'e en he c'halon kenavo da virviken.

Kentan reas oe mont adarre da gât Baudricourt. Ne reas ket kalz muioc'h a van anei 'vit ar wech kentan. Gant ar brez da zenti ouz he zantezed, Janig a gemeras neuze dilhad pôtr, dilhad d'hec'h contr, ha setu hi, gantan hag eun den-all, en hent 'trezek Frans. N'eas ket pell ; epad eun diskuiz a reas war an hent, Doue a digemennas d'ei dizrei war he c'hiz da gât Baudricourt, ma 'dije digantan eun akipaj muioc'h dereat da vale.

D'ar mare-ze, e tigoueas kelo gant Jakez Ark eus he verc'h. Kement a droug a yeas ennan, ma klaskas lakat ar justiz d'he zerri. Mes Doue, pa oa o poulzan ar plac'h yaouank, a harzas ive enebi outi. Netra na hallas noazout ouz Janig ; er c'hontrol, ar bobl ha meur a dijentil o devoa laket enni o fiars, hag a bourveas d'ei eur marc'h hag eur gwiskamant soudard. Vit gounid Baudricourt, avat, e oa red eur burzud. Eun de, Janig a lavar d'ean eman soudarded Charlez VII o paouez bean trec'het dirak Orleans. Ar gouarner a vanas souezet, rak mar doa gwir komzou Janig, e oa zur bet sklerijennet eus krec'h. Hogen, gwir mat en em gavjont. Baudricourt a renkas plegan. Kinnig 'reas neuze eur c'hleze da Janig, oc'h anzav evelse n'an evoa ken-disfiars ebet diouti.

An 23 a viz c'houevrer 1429, — seitek vla he devoa — Janig Ark, gwisket en soudard, eur marc'h mat dindani ha c'houec'h den ouz he heul, a laras 'vit biken kenavo d'he bro, d'he c'herent, d'he derved, d'he gwerzid, d'he bue diagent, dister ha didrous. Eun hent-all, ken burzudus hini hag a hallfer zonzal, a zigore breman diraki.

Janed Ark er brezelioù

Janed Ark dirak ar roue, en Chinon

Diouganet e oa 'boue pell zo penôs rouantelez Frans, hag a vije gwerzet gant eur plac'h, a vije sovetaet ive gant eur plac'h ginidik eus al Lorèn.

Ar c'helo e oa eur verc'h yaouank eus Domremi o tont da zikour Orleans na oe ket pell eta o vean brudet. Janed en em gavas en Chinon, elec'h ma oa lez ar roue, damdost er memes koulz gant kannaded kaset eus Orleans 'vit gwelet ha gwir e oa ar c'helo. Kement-se, zoken, a zikouras digeri d'ei palez ar roue, rak heman, evel Baudricourt, a oa diskredik kaer. Ne oe ket awalc'h da Janed bean treuzet, hep droug, kant hanter-kant leo a

vro karget a enebourien, c'hoaz e renk as respont da lies a c'houlen ha diskoue, dre he c'homzou, ne oa nag eur pen-avelet nageun hunvreerez. Kaeroc'h c'hoaz. An de ma oe digemeret gant Charlez VII, heman a reas d'eun dijentil lakat ar gwiskamant a roue, hag a 'n em dennas e-unan a goste etouez eur bagad otrone-all, e zonz da welet betek pelec'h e tape sklerijen Janed. Houman na reas van ebet ouz an dijentil gwisket kaer ; mont a reas war-eün da gât ar roue, hag e laras d'ean : « C'houi eo ar roue ! Ganac'h em eus da gomz. » — Diskuilh a reas d'ean neuze, en e bart e-unan, lies a zonzon an evoa bet ha ne oant bet biskoaz dizoloet gantan da zen, hag e laras 'n eur achui :

— Otro roue, emei, me ho ped, roet d'in armou ha soudarded ha bezet fianz !

Charlez VII, daoust pegement en em gave sedit gant komzou Janed, he miras c'hoaz tost d'ean, 'vit studian pisoc'h he doare. Kas a reas anei ive da Boitiers, 'vit ma vije aprouet he skiant hag he furnez gant doktored ha gant beleien. Dont a reas ganti, war bep goulen, responchou ken yac'h, ma estlamme an dud gouiziek-se dastumet 'vit bourdan eur plac'hig seitek vla ha na ouie nag a na b.

Ma komze Janed kouls hag eun doktorez, kouls

ha pep soudard e ouie mont war varc'h ha c'hoari an armou. Sant Mikel hag he zantezed n'o devoa ankouaet deski d'ei seurt ebet eus ar pezh he devoa ezom da c'hoût.

Menec'h, beleien ha doktored Poitiers, o komz en hano arc'heskob Reims, a zisklerias eta, a vouez uhel, e oa Janed Ark leun a furnez, a onestiz, a skiant, hag eoa, a dra zur, kaset abeurz Doue.

Ar roue, sklerijennet ha konfortet, a hanvas war an eur Janed mestr-arme hag a roas d'ei soudarded evit boeta ker Orleans dare da vean trec'het gantan naon mui c'hoaz 'vit gant ar Zaozon. Mes arôk kerzet d'ar brezel, e felle d'ei eur gwiskamant brezel, seurt m'o dije ar c'habitened en amzer-ze, eur c'hleze hag eur baniel. Ar c'hleze oe kavet, 'n eun doare burzudus, en eur chapel gwestlet da zantez Katel ; ar baniel oe gret en Chinon, livet war eun tu anean skeuden Hon Salver o vinnigan ar bed, hag, en tu-all, armou Frans, skeuden ar Werc'hez ha hini an el Gabriel ; ar gwiskamant houarn a oe gret en Tours.

Ar roue a roas d'ar vesaerez ar renk a gont hag a lakas tudjentil war he zro 'vit he zerviji ; eur manac'h, Breur Paquerel, a oe karget d'he heuilh evel kovezour hag oferenner.

Ar 24 a viz ebrel, Janed a arruas en Blois hag

a gavas eno he daou vreur deut da zerviji dindani. Ar zoudarded, avat, tud diroll, 'vit ar muian, a 'n em lakas d'ober gwap ha da c'hrozmolat, pa weljont eur plac'hig seitek vla laket da vestr warne. Aròk trec'hi war ar Zaoson, e renkeeta Janed Ark trec'hi war he zoudarded. Hen ober a reas, ha ken mat, ma oent gwelet holl o kovesat hag o komunian evelti; pan ejont en hent 'trezek Orleans, holl e kerzjont war he lerc'h 'vel ma kerze gwechall hec'h oaned. Eun dra souezus e oe gwelet o tremen dre an henchou hag ar c'hèriou ar bagad soudarded-se o vont d'an emgann 'vel eur prosision, gant ar banniel en o fenn merket warnean ar C'hrusifi, hag ar veleien o kanan ar *Veni Creator*.

Janed Ark en Orleans

An 28 a viz ebrel, ec'h arruas an arme dirak Orleans. Ar Zaoson o devoa sternet kement hent a oa da vont d'ar gêr, kouls dre zour 'vel dre zouar, gant daouzek tour uhel ha difennet mat. Mes an touriou na zervijchont ken da netra dal mac'h arruas Janed Ark. Bagiouleun a vara a hedas ster al Loar hag a yeas en ker hep noaz: boetaet e oa Orleans 'vel m'he devoa diouganet Janed. Da eiz eur noz, an de warlerc'h, ec'h antreas d'he zro en ker. Digemeret e oe gant Orleaniz 'vel eun el eus an ne:

ar bobl endro d'ei a boke d'hezreid ha d'he daouarn, a groge en penn he marc'h, mall gant pep-hini he gwelet, he meuli hag he zrugarekat. Goude bean bet en iliz o laret he fedennou, Janed a gerzas betek war vel d'ar Zaoson 'vit digemen d'e renti d'ei o armou. Ar Zaoson, 'vel just, a choarzas gwap warni hag a reas d'ei bep seurt dismegansou.

Mes daoust d'o c'homzou rok ha disprizus, e krogas arc'hrenenne adalek an eur-ze. Betek neuze, daou c'hant ane a deue a-benn eus mil soudard a Frans; breman, pevar pe bemp kant eus Orleaniz a drec'ho war holl arme ar Zaoson.

Da gentan, e kemeras Janed tour armet Sant-Loup; goude, e c'hounear hini an Aogustined, hag erfin hini an Tourellennou. En despet da aliou spon-tik ar pennou-arme, hi, sklerijennet ma oa gant he zantezed, a jache ar zoudarded d'he heul, hag ar Zaoson fourmet a souzediraki 'vel dirak eun elkaset d'o distrujan.

Ar 7 a viz mae, e kredas d'e bean lazet anei. Goude eur c'hrogad tenn dirak an Tourellennou, Janed, o welet he zud o souzan, a gemeras eur skeal evit sevel war vagoriou ar Zaoson. Ar re-man, gant ar gounnar, a deuas holl da dennan warni, hag 'eun tol bir a dreuzas d'ei he skoa dreuz da dreuz. Kouean reas; kerkent he zud oa krog enni

hag e oe douget ermeaz ar gann hag azeet war ar c'hlazen. O welet he gwad o redek, ar plac'h paour a 'n em lakas da ouelan ; mes he zantezed a deuas daveti hag he c'hennerzas. Hi hec'h-unan a dennas ar bir eus he skoa, ha kerkent en em gavas prest adarre da vont d'ar gann. Eur pennadig goude e oa deut an trec'h ganti, spontan ma reas ar Zaozon o welet anei o tizrei warne, pa grede d'e bezan he lazet.

Netra na harze ouz ar vrezellourez santel nag ouz he zud, kelennet ha renet 'vel ma oant ganti. Hi a govesae alies ; mes he zoudarded a renke ober evelti, hag argas diwar o zro pep dizurz. Ne skwize ket o laret d'e :

— Soudarded, miret gwerc'h hoc'h ineou, rak evit kastizan pec'hejou eur bobl eo e lez Doue hec'h enebourien da drec'hi warni.

*
**

Ar zul, 8 a viz mae 1429, e oe eun devez kaer evit ker Orleans hag evit holl bobl Frans. An de-ze, ar Zaozon penfollet, kouls mestrou evel zoudarded, o welet pegen prim e trec'he Janed Ark warne, a gemeras o zro evit kwitât ker. Koulskoude, evit diskoue n'e ket gant ar spont e tec'hent, e tispakjont o arme, 'vel pa o dije c'hoant d'ober eur c'hrog c'hoaz.

Janed, pa welas, a reas ive arenki he zoudarded ez-eün d'ar Zaozon. Evel ma oa ar zul an de-ze, e reas sevel diou ôter hag e oe laret diou oferen dirak an arme. Tra souezus ! Ar Zaozon, ken rok da welet, na gredjont ket finval ; 'vel morzet e oa o izili oute ; pa oa an diwean oferen oc'h achui, setu int, tental ha mezek, o trei kein hag o vont en o zro. 'N eur ober seiz de, 'vel m' he devoa diouganet, Janed he devoa sovetaet ker Orleans.

Ar roue, o klevet ar c'helo, a oe kalz a joa gantan. Lakat a reas laret oferennou hag ober prosisionou 'vit trugarekat Doue, hag hen e-unan a deuas betek Tours 'vit gwelet Janed. 'N em gât a reas ganti an 13 a viz mae ; war vare'h ec'h ejont an eil d'arben hent d'egile. Janed, he baniel en he dorn, a stouas gant doujanz dirak ar roue. Ar roue a lemmas e dog ; ken laouen e oa, herve ma lar an istor, ma 'n ije poket d'ei, mar n ije kredet ober.

**Janed a gav enebiez abeur darn eus an otrone,
karante abeur an dud dister**

Viktor Janed dirak Orleans, ouспен ma reas gaou bras ouz ar Zaozon, a zigoras da galz o daou-lagad 'warben ar plac'h yaouank, kannad Doue evit silvidigez ar vro. Eskibien ha beleien Frans a gemeras digare da haddisklerian gant nerz e oa,

en gwirione vat, kaset abeurz an Ne. Daou eus ar re vrudetan, Jerson ha Jelu, kovezour ar roue, a reas bep a skrid evit lakat skler ha splann an dra-ze dirak daoulagad an dud.

Ar bobl a-bez, an Iliz hag al loden vras eus an noblans a gredas en Janed Ark, pe e startaas enni o c'hreden. Ne vije ken klevet nemet lavaret penôs aboue Pasion Hon Salver ne oa c'hoarvezet burzud ebet ken bras 'vel an hini a reas ar plac'hig seitek yla-man o trec'hi en seiz de war unan eus ar gwellan armeou 'zo bet biskoaz.

Penôs 'ta en em gavas en palez Charlez VII tud gwarizius, fallakr ha traitour awalc'h evit kemer droug ouz madoberourez ar Vro ? Red eo kredi e kasas Lusifer, da dempti La Trémouille, ar memes diaoul an evoa kaset gwechall da c'houean droukrans ha kasoni en kalon Judas enep Hon Salver. La Trémouille, dijentil pinvik-mor ha nesan mignon an evoa ar roue, a gemeras aon na deuje mesaerez paour Domremi d'ober gaou outan hag ouz e c'halloud. Ar judas na 'glaskas ken, adalek neuze, nemet an tu d'he c'holl.

Eur wech kemeret Orleans, « Moueziou » Janed, da laret eo, he zantezed, a brese warni da gas ar roue da Reims 'vit bean kurunet. Hi bepred sentus a yeas da gât Charlez VII.

— Otro roue, emei, me ho ped, hastet dont ganin da Reims !

Oc'h ouzout, dre eur sklerijen eus krec'h e oa berr he zermen, e tale'he warnean :

— Otro roue, deut ganin ha ne daleet ket, rak me na badin ket ouspen eur bla.

Pedi a renkas ha hadpedi. 'Vit heuilh pelloc'h urz an ne, Janed he devoa trec'hi d'ober breman war spered ar roue hag e lezeien 'vel m' he devoa trec'het war ar Zaozon.

Er mare-man, Charlez VII n'eo, koulskoude, na dizeblant na yen en-kenver Janed Ark. Piou a rey stad outi mar ne ra ket ar roue, pa 'man o renti d'ean e gurunen hag e drôn ?

Eun devez e c'houllas digantan eun donezon.

— Pesort donezon ? emean.

— Rouantelez Frans, eme Janed.

Souezet bras ar roue ; koulskoude ne laras ket nan. Skrivet ha sinet eo eta war baper e kinnig ar roue Charlez VII e rouantelez da Janed Ark. Neuze houman a lavar, o tizrei outan :

— Setu aman breman ar paouran den a zo en Frans.

Mes n'e ket eviti he devoa goullet eur seurt donezon : d'he zro, e kinnig rouantelez Frans d'Hon Zalver Jezuz Krist, hag eur pennad goude, a-beurz

Hon Zalver, e kinnig anei adarre d'ar roue. Fellout a re d'ei, dre eno, diskoue da Charlez VII gant pebez evez e tlee miret en e rouantelez ar relijion hag an urz, p'eo gwir ne oa nemet letanant Jezuz-Krist. Dleet 'oa d'ean ive, war ar memes digare, senti bepred ouz Janed. Mes re zempl ha re dic'hoant e oa 'vit mont da heuilh, hep damant, ar vrezellourez kalonek, pa oa La Trémouille, ha konsorted-all gantan, o kentelien anean hag o pouezan warnan eus o zu.

Goude ma oe deut Charlez VII a-benn d'ober e sonj da gemer da vihanan, diwar ar Zaozon, ar c'heriou o devoa gouneet war ribl al Loar, Janed na chomas ken pelloc'h da ziskwizan en kastel ar roue, en Loch.

Ar 4 a vezeven, e tapas he baniel hag hec'h armou hag e tizroas adarre war ar Zaozon, d'o chaseal en he rôk, 'vit ober hent da vont da Reims.

E kerz ar c'hrogiadou-man, e reas anaoudegez gant ar prins breton, Arzur Richemont, mestr-bras Armeou Frans, a deuas da ginnig d'ei e skoazel. Janed hen digemeras gant enor, hag evelse en em gavas gant seiz mil soudard ha daou brins dindan hec'h urz, Richemont hag Alanson, duk ha kenderz d'ar roue.

Adarre, ar Zaozon a renk souzan : kêr Jargeau

a zo kemeret diwarne, ha, goude, kastel Beaugency. En Patay, ar mestrou arme saoz Falstoff ha Talbot a renk tec hel gant o zoudarded. Eul loden vras ane a zo lazet, ha Talbot a goue, gant kalz a gabitened saoz, etre daouarn Janed. Goude an toliou kaer-man, Orleans he digemeras gant lidou bras, an 19 a vezeven. Ar bobl, ar vourc'hizien, an noblanz a dired mui-ouz-mui da zerviji en hec'h arme. Ar roue hepken, goude chom pell diouz ar bec'h, a chom ive hep dont d'he gwelet ha d'he zrugarekat. La Trémouille an eus goneet anean, dre forz ober d'ean cher-vat en e gaste! Sully.

En tu hont da ze, Charlez VII a zo paour ha La Trémouille a zo pinvik-mor; setu dre benôs eo et ar mevel da vestr. Gant se, n'eus ket da vean souezet mar deo 'vel ankouaet gant ar roue Orleans, Reims, ar Zaozon, Janed Ark.

Petra 'ra neuze houman? Mont a ra hec'h-unan betek ar roue, hag e talc'h warnan 'c'han ma zo divizet e vo kerzet warzu Reims. Fin mezeven e oa. Janed a gas kelo dre-holl, kouls da enebourien 'vel da vignoned eman roue Frans o vont da gerc'hat e gurunen.

Janed a gas ar roue da Reims

Hed-ha-hed gant an hent, ar vrezellourez yaouank a ziskoueas d'ar brinsed ha d'ar c'habitened ne oa

hini ane da gât kement ha hi a galon hag a sklerijen. Bepred er penn arôk, start en he zonz, daoust ma vije poan awechou ouz he c'hredi, e renas 'vel dre an dorn ar roue hag e dud betek Reims. D'ei oe dleet ar viktor gouneet war ker Troyes, d'ei eo en em rente ar c'hériou hag ar c'hestel saoz ha burgondek, spontet ma vijent man 'met gant klevet he hano.

En Châlons he devoe ar joa da gavet pemp den eus he bro deut d'he gwelet. Estlammi 'rejoint oc'h evesaat ouz an enoriou gret d'ei; unan ane a c'houlennas diganti :

— Penôs, Janig, ha n'ho pe ket aon er brezel evellen ?

— N'em eus aon ebet, emei, nemet da vean gwerzet. Santout a re endro d'ei e'houez an treitour.

* * *

Ar Zaozon, o klevet e oa Charlez VII war hent Reims, a zavas mesk gante. Daoust ma oant mestr da Bariz, o devoa dizfianz breman, ha Bedford, gouarner Frans en hano ar roue saoz, a c'halvas e vignoned hag e gevelerien, ar re ane o devoa ar muian a anaoudegez hag a intrudu, evit klevet o aliou. An duk a Vourgogn, e vrasan skoazel, a deuas ive. An holl bennou-bras, tudjentil, tud a

iliz, barnerien, a douas eno bean servijerien feal ha gwirion d'e o-daou, enep d'ar roue Charlez

N'eus forz; ar 16 a viz gouere, ar roue hag e arme a gouskas en Reims. Kêr he devoa digoret he dorjou anei hec'h-unan hag a oa deut d'arben hent d'ar prins, en eur ganan d'ean : Nouel ! Nouel ! Janed, war varc'h en e gichen, a oa evel eur rouanez, kement a levenez a oa war he zal ha kement 'vel ma tride an holl ouz he gwelet.

An de warlere'h, e oe gret lid ar garunidigez. Janed Ark gant he baniel, a oa adarre er renk a enor, e kichen an tron. Fa oe sakret ar roue, en em dolas d'an daoulin dirakan en eur ouelan :

— Prins galloudus, emei, setu gret breman penda-ben herve bolante Doue a felle d'ean em ije sovetaet Orleans ha digaset ac'hanoc'h da Reims 'vit bean kurunet, da ziskoue eo c'houi eo gwir roue Frans.

Tad Janed hag hec'h eontr Laxart a oa deut ive d'ar gouel 'vit he gwelet. Jakez Ark a vevas an de-se, 'pad an de, 'vel 'n eun hunvre. Gwelet e 'verc'h gwisket 'vel eur brinsez, e Janig, mestr-arme didrec'hus, er renk kentan, e kichen tron eur roue, ha ne oa ket ze eun hunvre evitan ? E vennoz a roas d'ei hag ôtre, pezh a gare, da heuilh galve-

digez Doue. Siouaz ! ne ouie ket e oa breman e verc'h ker o vont da zamman kroaz he fasion.

La Trémouille, an treitour milliget, a labouro breman, gwasoc'h-gwaz, da harz ar roue da chilaou hec'h aliou. Ober rey d'ean kredi n'e ket dleet da c'halloud ha da furnez eur roue bean laket e-skoaz mennoziou eur plac'hig dister.

Tam-ha-tam, Janed a gollo e-kichen ar roue ar renk he devoa goneet. Ne vo ken a zoujanz 'vit he c'homzou, da c'hortoz ma 'n em gavo eur judas d'he gwerzan ha barnerien ken judas-all d'he lakat d'ar maro.

Ar Zaozon, kaer o deus bean bet trec'het, a zo bepred galloudus bras. Pariz a zo d'e ha kalz kalz a geriou-all. An duk a Vourgogn, daoust d'ean d'ober chiboudik da Charlez VII, a zo gante korf ha kalon. An tu krenv a zo gante bepred, hag a-bell. Janed hepken a zalc'h penn d'ê. Evurus e vefent, ma ouvefent 'ver skuiz o senti outi, hag e ve chilaouet lies a ali arôk hini o enebourez galloudus.

Janed ha La Trémouille

Elec'h kerzet war Bariz, evel ma lavar Janed, hag ober skouarn vouzar ouz komzou touellus an treitour duk a Vourgogn, ar roue, goude kemere gantan Compiègne ha lies a ger, a chom bepred

da dermal ; La Trémouille, hag a zo war e dro, n'an eus nemet aon e teufe Janed da c'hounit Pariz. Daouste d'e ! An 22 a viz est, goude bean bet kuzul digant he zantezed, ar vrezellourez kalonek a dro warzu ar ger-benn gant eul loden eus an arme. Dre forz pedi hag hadpedi, ar roue a deu ive warlerc'h ; mes n'eo ket 'vit rei skoazel, kentoc'h 'vit enebi. Goude kemer kalz a boan ha bean tizet gant eun tol bir, Janed n'hallas ket kemer kêr, La Trémouille o vean roet urz da vont a-dre, pa ne oa ken nemeteur gammed d'ober 'vit bean mastr. Kae-roc'h c'hoaz : skuiz, emean, o paean kement a zoudarded, ar roue a roas konje da galz ane. Janed, evit derc'hel d'ar vrezelli eneb ar Zaozon, a renko hep d'ê kestal tud hag arc'hant : diskoue a rer d'ei, hep mez, e ver skuiz ganti. Dirak kêr La Charité, e vanas war he zol 'vit ar wech kentan, dre ma oa re dinerz he zammig arme. An de-se, ar Zaozon a oe laouen ; La Trémouille a oe muioc'h c'hoaz.

A ziavez, koulskoude, an den fallakr a ziskoue d'ei mui-ouz-mui a enor hag a zoujanz. Ar roue ive a ginnig d'ei renk etouez an noblantz ; mes pa ne chilaouer ken hec'h aliou, ar peurest, evit Janed, n'eo nemet moged ha paourante.

A ! ma vije bet ar re vras henvel ouz ar bol !

izel ! Ar bobl a drid dre-holl o klevet he hano, hag a rafe tro Frans diarc'hen war he lec'h. Gout a oar penôs bue Janed eo ober bolante Doue, da laret eo, 'n em gannan ouz ar Zaozon, hag eo kalz gwelloc'h ganti bean bemde krog ha krog gant enebourien ar vro 'vit n'eo bevan er plijaduriou dindan lambrusk alaouret eur palez.

Lezel a ra, 'bennar fin, ar roue gant La Trémouille en kastel kaer Sully, ('lec'h deus tremenet an deveziou hirran eus he bue), hag en em denn 'trezek Paris da welet ha gwir eo zo gourdrizou etouez ar bobl enep d'ar Zaozon. Da Lagny ec'h a da gentan ; eno he fedennou a zigas bue en eur buge- lig maro hep badeiant. Dastumet ganti goude eun tri-c'hant bennak a zoudarded, e hadkrog da vrezelli. Alas, en Melun, he zantezed a ro d'ei kelo e vo prizoniet'rókgouel Yan. Pelec'h ha penôs ? War ze n'he deus sklerijen ebet. Daou viz ! N'he deus ken nemet daou viz da boanial evit he Bro Pebez rann-galon, ha pebez anken, bemde en gortoz eus eun tol hag a vo d'ei ken gwaz hag ar maro ! Dilezet eo gant ar roue ; n'he deve ken digantan sikour ebet, ha breman souden, hec'h enebourien a lako an dorn warni. En gwirione, mateo o deus he zantezed nerz awalc'h 'vit he miret war he zreid : « Bez dinec'h, emeint-i, Doue da zikouro ! »

An duk a Vourgogn an evoa savet eun arme evit hadkemer kêr Compiègne. Janed hag he devoa neuze dindanni soudarded war droad ha mil zoudard war varc'h, a divizas mont da harz outan.

Ar c'helo a oe anaveet souden en kastel Sully. Hogen, mar zo bet esaet betek breman divian Janed Ark, o lezel anei hep zikour da vrezelli, breman e vo laeret diganti ar zoudarded he deus dastumet. La Trémouille an eus ijinet an tol, hag ar roue lezirek ha didalve, pe oar pe ne oar ket, a lez ober.

Houman eo an eil kammed war hent an trei-tourach. Daou zijentil eta, gret o beg d'e gant La Trémouille, a alias Janed da vont dre Soissons gant hec'h arme. Pan arruas dirak ker. ar gouarn-ner a digoras d'ei ha d'eun nebeudig hepken eus he zud ; an arme a chomas er meaz. 'Benn e oe haddigoret an dorjou d'ei, Janed na gavas ken nemet eun dornadig soudarded : kannaded La Trémouille o devoa aliet al loden vrasan da dec'hel. Ar maro a yeas 'n he c'halon ; koulskoude na blegas ket. Mont a reas gant hec'h arme 'vel ma oa, warzu Compiègne ; ar zadorn 13 a viz mae 1430 ec'h arruas eno. An de warlerc'h, e klevas an oferen hag e komunias en iliz Sant-Jakez. Gant a boaniet e oa, en em dennas en eur c'horn distro evit gouelan. Mes eur bagad tud, en o zouez ous-

pen kant bugel, a deuas didrous da 'n em vodan endro d'ei. Pa dolas ple oute, teneraet o welet karante an dud kez-ze en he c'henver, ne oe ket evit harz da zizolo d'e he foan :

— Mignoned, emei, setu me gwerzet gant tud treitour ; hep dale 'vin laket d'ar maro. Pedet evidon, rak biken ken n'hallin difenn Frans hag he roue !

Eur c'hri-forz a zavas emesk an dud paour-ze.

Evelse eta, da viz mae 1429, Janed a lavare d'ar roue : « Hastet, rak ne harzin ket ouспен eur bla ! » Da dud Domremi, deut d'he gwelet en Chalons, e lare, daou viz goude : « Na 'm eus aon nemet da vean gwerzet. » Dek miz zo tremenet, ha Janed a ouel, o santout eman Judas gant e vare'had.

Ne glaskas ket trei diwar he flaneden. An noz warlerc'h, ec'h eas d'arben hent d'an duk a Vurgogn ; mes re nebeut a dud a oa ganti hag e renkas dont war he c'hiz ha treuzi arme an enebourien evit hadantren en ker.

Setu, en eur arruout, ar c'habiten Flavy, mestr-arme en Compiègne, a lavaras d'ei :

— Eun tol-kaer vefe d'ober, o sortial eus ker hag o sailhat war ar Vurgonded a zo breman holl dizoursi ha dinec'h.

Janed na glaske ket gwelloc'h ; mes ar c'habiten a oa eun treitour ; emgleo a oa etrezan hag an enebourien 'vit laket he c'hemer. Dal m' he gwelas er-meaz, hag hen da zon ar c'hleier da c'hervel ar Zaozon. Ar re-man na oant ket pell di ouz ar Vurgonded hag a diredas kerkent evel d'an ebad. Kaer he devoe Janed hag he zud stourm kalonek, helpenn, zoken, ar Vurgonded etre diou wech, pa oe tec'het kwit soudarded Flavy, ha pa ne vanas ken nemet pemp eus he re endro d'ei, unan eus zoudarded Yan Luxembourg grogas enni hag he diskaras diwar he marc'h.....

Janed Ark treitouret zo gwerzet d'ar Zaozon

Ar Zaozon hag o mignoned treitour a loskas dre holl eur youc'haden a joa ; ar bobl a Frans, eur c'hri-forz a ganvou. Ar bobl dister a ouelas dru da Werc'hez Domremi ; pedennou a oe gret en pep ti, ha pep beleg en e oferen a lavarás ter oremus eviti. Ar roue hag an evoa bet e guranen eus he dorn, ar roue hepken a reas e zizeblant ; herve, bean 'oa c'hoaz muioc'h dleour da La Trémouille 'vit da Janed Ark ! Paour en pep doare, ar vrezellourez, eur wech tapet, n'halle 'n em zikour hec'h-unan en stumm ebet.

Tremen a reas eta a zorn da zorn, a brizon da

brizon, eus Beaulieu da Beaurevoir, eus Beaurevoir d'Arras, ha goude da Drugy ha da Crottoy, betek ken na goueas, — ar pezh a sponte anei ar muian, — etre skilfou ar Zaozon, gwerzet d'e, gant Yan Luxembourg, dek mil pezh aour.

Pa ne oa 'vit ober ken, klasket he devoa tec'hel e kuz eus ar c'hestel 'lec'h ma oa bet prizoniet, mall ganti mont da difenn kêr Compiègne enep d'ar Zaozon ha d'an duk a Vourgogn. Mes netra na deue ken da vat ganti, hag he zantezed na rent ken 'met la-varet d'ei :

— Kemer ar bed 'vel ma teuo. Doue a roo skoazel d'it, kouls ha da dud Compiègne.

War he hent he devoa kavet meur a den, hag oc'h ouzout penôs ar pezh a damalle d'ei, 'vit ar muian, hec'h enebourien, oa ma touge eur gwiskamant pôtr, o devoa hec'h aliet, gant true outi, da gemer eur gwiskamant-all. Mes bep gwech he devoa respontet ne oa ket bolante Doue. He dilhad soudard oa warni eta, pac'h antreas en prizon ar Zaozon en Rouen. Betek neuze, en he frizoniou, n'he devoa ket kavet a dud kri en he c'henver ; mes ar Zaozon a reas stagan anei gant chadennou, treid ha daouarn, hag a lakas tri zoudard 'n he c'hi-chen d'he diwall noz de.

'Vit holl gonfort en he gwall reuz, Janed he devoa

komzou he zantezed, ha c'hoaz ne gleve gante nemet memes tra : gouzant he foaniou evit he bro ha 'vit kaerât he c'hurunen en ne. Esperans ebet na roent d'ei e teuje da vean diboaniet. Tud Tournai o devoa, kouls a oa, kaset d'ei, war he goulenn, eur yalc'hadig arc'hant, evit frankât warni en he frizoniou. Setu eno kement a hallas an dud dioueret evit an hini he devoa dasprenet Frans.

Janed Ark er prizon

Petra oa prosez ha piou oa barnerien Janed Ark

Ar prosez hirr a rer da Janed Ark a zo lod eus he merzerenti. Arôk he devi, — rak devet e vo ; ar varn a zo gret arôk ar prosez ! — ar Zaozon a renk he dizenori. Red eo d'e ober ma vo kredet, an de m'he c'hasfont d'ar maro, n'eo Janed Ark, dasprenerez Frans, nemet eur zorserez, eun here-tikez hag eur plac'h diroll.

Ne vo ket re ober d'ei, war ar marc'had, gouzant poan er prizon, an hirran ar gwellan ; laket e vo en eur gaoued houarn hag eur planken a vo roet d'ei da gousket ; evelse, o devo bet ar Zaozon o

digoll eus an droug he deus gret d'e.

Dies e vije intent ar prosez, anez ober eur zell ouz an doare barn en amzer-ze.

D'ar c'houlz-ze, pep-hini n'halle ket, evel breman, sevel e vouez da zislaret kelennadurez an Iliz. An heretik, an toueer-Doue, ar zorser a vije kaset gant ar gouarnamant dirak lezvarn an Iliz, dre ma krede d'ean e oa an heretiked, ar zorserien, an touerrien-Doue eur walen evit ar vro. An dra-ze a oa mat, nemet ha dont a raje ar gouarnamant da gas dirak barnerien an Iliz tud didamall a-hendall, nemet ne vijent ket eus e vignoned. An dra-ze a c'hoarvezas evit Janed Ark. Ar Zaozon he zamallas dirak an Iliz da vean eur zorseret poulzet gant ijin an drouk-spered. En zell e oant lakat evelse an dud a Iliz da zislaret ha da vougan ar vrud et dre-holl e oa Doue e-unan, dre zorn Gwerc'hez Domremi, oc'h argas ar Zaozon diouz Frans. Mes piou an dud a Iliz a dougje eur varn ken displeal ? N'e ket, marvad, arc'heskob Reims, nag hini Embrun, na doktored Poitiers nag ar veleien a bedas eviti, ouz an ôter, an deiou warlerc'h ma oe kemeret ?

Mes, siouaz, en pep amzer hag en pep renk, e kaver denved kailharet.

Etouez an eskibien a oa neuze en Frans, unan, hini Beauvais, e hano Cauchon, an evoa 'n em

werzet korf hag ine d'ar Zaozon. Hennez, 'vit eur pae a gant mil lur, a gemeras laouen ar garg d'ober da Janed Ark he frozez. Klask a reas endro d'ean beleien henvel outan ; bean oa hiniennou hag a oa troet en tu zaoz ; c'houec'h ar seurt-ze a das-tumas. Setu eno an holl digare a gav tud a zo da lavaret eo gant an Iliz e oe kondaonet Janed Ark.

Kaer an evoc koulskoude an eskob trubard dibab e dud, meur a hini, goude bean gwelet ha klevet Janed, adroas kein d'ean hag agwitaase lezvarn. 'Vit miret eur c'honsort bennak d'hen harpan, an eskob trubard a renkas gourdrouz darn ane d'o frizonian, ha zoken, d'o lazan.

Kentan reas oe kas tud da Domremi da furcha en bugaleaj ar plac'h yaouank 'vit kât peadra d'he zamall. Ne gavjont da zastum war he c'hont nemet meulodiou. Petra d'ober, en lezvarn Cauchon, gant testeniou evelse ? Ar barner, droug ennan, a reas tol ar paperou-ze en tân. Eur pennad goude e lavaras d'e gonsorted :

— Bezomp gwir zervijerien d'ar roue, ha greomp d'ean eun tam labour vraz !

Ar roue-ze oa, 'vel just, ar roue zaoz.

Etouez an holl dud displeal ha treitour a reas da Janed he frozez, bean zo eun all hag a zo c'hoaz muioc'h dirankon evit an eskob fallakr Cauchon.

Nicolas Loyseleur 'vije gret anean. Beleg e oa, hag e kemeras stumm eur c'hereer, evit chom er prizon e-kichen Janed. Ober a reas neun da vean a-du ganti, ha, d'ar fin, o vean diskleriet d'ei e oa beleg, e teuas da vean he c'hovezour. Hogen, Loyseleur n'an evoa ken c'hoant nemet touellan ar plac'h paour he devoa laket ennan he fianz ha stignan pechou d'ei dindan he zreid.

Goude bean bet pemzek gwech dirak ar varnerien, evit respont war he bue hag hec'h oberou, e oe skrivet an holl damallou kavet en hec'h enep. Ar paper oe kaset da eskibien an Normandi ha da galz a dud a iliz eus eskopti Rouen. Ar barner Cauchon, hep hanvan Janed Ark, a c'houlle o ali war ar pezh a oa mat zonzal eus eur plac'h hag a oa rebechet d'ei ar pezh a oa merket war ar paper.

Setu aman petra oa tamallet da Janed en daouzek artikl: bean bet konverz gant an drouk-spered, bean douget ha dougen bepred gwiskamant pôtr; bean enebet ouz an dud a iliz karget d'he barn.

Pep seurt responchou oe kaset da Gauchon. Ar re a oa diouz e vennoz a viras; ar re-all a lezas a goste. Eskob Avranches a lavare 'n e hini e oa red lakat an afer etre daouarn ar Pab; ar respont-ze oe distrujet.

Janed Ark dirak he barnerien

Penôs e re ar verzerez paour da vevan hec'h-unan-penn dilezet gant eur re, gwasket ha treitoutret gant eur re-all?

Doue, dre nerz e c'hras, he mire bepred krenv da stourm ouz he bourevien. He zantezed a deue alies d'he gwelet ha d'he c'helen, n'eo ken, siouaz 'vel gwechall, en prajou Domremi, war an doare da difenn he Bro, mes war an doare da difenn hec'h-unan hec'h enor hag he bue.

Pa choment eur pennad hep dont daveti, e re da Zoue ar beden-man:

— O Doue trugarezus, dre ho Pasion, e c'houlennan diganac'h, mar am c'haret, disklerian d'in ar pezh a dlean respont d'an dud a iliz.

Daoust d'o c'hrizder ha d'o displealded, e responte bepred d'ar re-man gant doujanz, abalamour ma oant beleien.

Dies e oa, avat, he zapout en berraj: eur gomz c'houek bennak a deue ganti war bep tra.

— Ha c'houi zo en stad a c'hras? a c'houlenne unan diganti.

— Mar n'on ket, emei, Doue d'am lako, ha mar gon, Doue d'am miro!

— Santez Marc'harit, komz a ra saozneg?

— Penós, emei, e fell d'ac'h e komzfe saozneg, p' eo gwir n'eman ket en tu ar Zaozon !

Alies e plije d'ei disklerian e lake he fiars en Doue, ha ne garje biken ober netra enep d'ar fe ha d'an Iliz.

Diwarben he baniel e lavar :

— Ma baniel a garen daou-ugent gwech muioc'h 'vit ma c'hleze. Bepred e tougen anean, pa gerzen enep d'ar Zaozon, gant aon na deujen da skei unan bennak ane, rak biskoaz na 'm eus lazet den.

Eun de e lar d'ar barner Cauchon :

— Ar pez a zo 'vit ma zamall a skrivet ; mes ar pez a zo vit ma didamall, na skrivet ket.

Rebechet e oa d'ei ive bean dizroet Charlez VII diouz ober ar peuc'h.

— Pedet am oa, emei, an dud a Vourgogn da zinan ar peuc'h ; mes 'vit ar Zaozon, n'eus peuc'h ebet d'ober gante nemet o skarzan ermeaz ar Vro.

Komzou evelse, bepred gwirion, hag alies flemmus, a lake ar varnerien da gounnari ; mes Janed, kouls er prizon 'vel gwechall war an dachen vrezel, na sponte ket rak ar Zaozon.

— Gout a ran, emei, e c'honeo roue Frans e rouantelez. An dra-ze zo ken zur 'vel m' oc'h aze dirakon. Marvet e vijen, panevert ar greden-ze a deu bemde d'am laouenât.

— Daoust ha Doue an eus kasoni ouz ar Zaozon ? eme eur barner.

— N'ouzon ket, emei ; goût a ran e voint chaseet diouz Frans, nemet ar re a chomo er vro-man o c'horfou da vreinan.

Setu eno, evel ma lavar, ar pez a frealz kalon ar verzeres ; goût a ra ive, abeurz he zantezed, eman he skabel er baradoz ouz he gortoz ; an daou dra-ze asur, silvidigez he Bro hag hec'h hini, a ra d'ei tanva levez e-kreiz he zrubuilhou.

Dre hrr amzer, gant ar binijen a re d'ei ar Zaozon, hag an hini a zamme warni hec'h-unan, Janed a vanas klanv. Setu nec'het ar vourevien gant aon n'hallfent ket he dêvi en beo. Ar medisin a zo klasket, ha lavaret d'ean tol ple ne varvfe. He barnerieu, koulskoude, n'he espernont tam 'bet muioc'h abalamour d'he c'hlenved. Dont a reont d'he skuizan gant o goulennou touellus, o sonjal, pa vofeaz awalc'h, e teuo da 'n em droc'han. Mes Janed na flach tam. Neuze e c'hourdrouzer lakat ar boureo d'he merzerian. Respont a ra ken kalonek.

— Tennen d'in ma izili, mar karet, ne glevfet ket amploc'h ganin ! Mar lavarfen eun dra bennak ouспен, e tislavarfen goude, rak dre nerz e vefec'h deut a-benn diouzin.

Pan eo diskleriet d'ei ali doktored skol-veur Paris, hag a lavar eo kabius, e teu ganti ar memes komzou :

— Na pa ven tolet en tñn, emei, n'hallan neme^t dere'hel gant ar pez am eus diskleriet betek-hen : kement am eus gret am eus gret abeurz Doue.

Janed zo touellet gant he barnerien

War ze oe klozet prosez Janed. Trec'hét he deus eur wech c'hoaz eta war ar Zaozon ! Laret he deus eo gant Doue he deus bet he c'harg, ha kaer zo bet klask anei en kant stumm, n'he deus ket dislaret.

Ar varnerien, koulskoude, a vo mezek ha fuloret, ma veint trec'het gant eur plac'hig yaouank triouec'h vla na oar nag *a* na *b*. Trec'het a vefent koulskoude, panevert e c'halvont ar gaou d'o zikour.

Ar 24 a viz mae, devez glac'harus, Janed zo tapet en lasou ar Zaozon, gant muioc'h c'hoaz a grizder hag a viloni eget en Compiègne. Dre he zantezed e oar 'vo touellet, mes ne oar ket penôs.

Ar Zaozon o deus skrivet daou baper ; war unan ane n'eus man a noazus evit Janed ; egile zo merket warnean eo prest da dislaret, evel gaou, kement

a lavare bean gret ha gwelet abeurz Doue. 'Vit ober d'ei zinan ar paper kentan, ne zo espernet na gourdrizou na promeseou : promese da vean tennet eus prizon ar Zaozon ha laket en prizoniu an Iliz ; promese da vean lezet da glevet an oferen ; mar ne zin ket, avat, ar boureo he lako d'ar maro. Janed, betek n'ey ket, koulskoude, emei, enep bolante Doue, eo gwell ganti troc'han he bleo ha lakat eur gwiskamant plac'h, (ar pez a zo merket war ar paper kentan,) 'vit n'eo bean barnet d'ar maro. Mes sellet pebez trubarderez ! Pa deu da zinan, eo an eil paper a zo kinniget d'ei, ha war hennez e lak he hano, hep goût petra ra, sekretour ar roue saoz o ren he fluen.

Paour kez plac'hig dizrouk ha santel ! Pa deui breman da c'houlenn chanj prizon ha klevet an oferen, 'vo zellet outi 'n eur c'hoarzin gwap. Kemeret he deus dilhad plac'h ; gret 'vo d'ei hadgwiskan dilhad pôtr, — pe chom e noaz, — 'vit gallout rei da gredi n'he deus ket miret he gir. Diskleriet e vo d'ei ive petra oa war ar paper he deus sinet, rak pa zavo he mouez d'enebi ouz an torfed gret en hec'h enep, he barnerien a ziskoueo he zin hag a lavaro : Eur c'haouiadez eo hag eur bec'herez !

Janed Ark barnet ha kaset d'ar maro
Kement-man a c'hoarvezas an deiou diwean a

viz mae 1431. An 30 e oa an de laket d'ei gant hec'h enebourien 'vit bean an diwean eus he bue. Daou vanac'h a urz Sant Dominik a deuas d'he frizon beure mat. Unan ane, Martin Ladvenu, a roas d'ei da c'hout e oa arru an eur. Goude bean kovesaet, e c'houlennas digantan pesort maro a renkje gouzanv. Pa glev e vo devet, eur c'hri-forz a strink eus he geno.

— O pebez maro kri ! Ma c'horf paour, hag am eus miret bepred gwerc'h, a vo rentet en ludu ! Gwell vije ganin bean dibennet seiz gwech !

An eskob fallakr, he barner, an evoc ar galon da zont d'he gwelet en eur-ze :

— Eskob, a laras hi d'ean, dre da zorn e varvan ! Doue a c'halvan da varn da varnedigez !

Daoust ma oa bet kondaonet evel heretikez, e oe ôtreet d'ei koulskoude komunian. Kaset e oe d'ei an Otro Doue 'vel vije kaset d'ar re glanv. Truezus meurbed e oe klevet anei neuze o c'hervel Jezuz, e Vamm hag ar Zent d'he zikour.

Endro d'ei, kalz a zaerou a rede ; ar beleg Loyseleur, zoken, gwasan hini an evoc gret dismegans outi, a renkas plegan d'e gonsians ha stoui da c'houlouen pardon diganti.

Gwisket zo d'ei eur vroz hurr ; laket eo en eur c'harr, ha kaset, a-dreuz da ruiou Rouen, betek al

leur-gêr 'lec'h ma tle bean merzeriet. An holl a zo en true outi, ha hi, dre ma wel ar bobl o ouelan, a lavar gant kalonad :

— A ! Rouen ! Rouen ! Te vezo eta ma be !

Ouspen dek mil a dud a oa dastumet endro d'an tantad bras hag uhel savet 'vit he devi. Uhel e oa an tantad, hag er c'hreiz, e lein eur peul uheloc'h c'hoaz, e oa staget eur skritel da rei da c'hout d'an holl e oa Janed Ark eur zorserez, eun heretikez hag eur plac'h diroll. 'Vel a weler, ar Zaozon a labour e 'vel ma reas ar Judevien gwechall er C'halvar.

Unan eus he barnerien a reas da Janed eur brezegen leun a zismegans, ha Cauchon, an eskob judas, a lennas d'ei he barnedigez. Janed a daoulinas neuze hag a bedas a vouez uhel. Pedi reas an Dreinded santel, ar Werc'hez hag ar zent ; an-zav a reas he fe ; goulouen a reas pardon ouz Doue, ouz ar roue Charlez VII (an hini he dileze !) ; kemer a reas warni kement droug a oa bet gret e-kerz he brezelioù ; goulouen a reas, zoken, pardon digant he bourevien

'Benn ar fin, he mouez a zo goloet gant kri-forz ar bobl ; Saozon zoken, hiniennou, n'int ket 'vit harz da ouelan ; war dioujed Cauchon e lavarar e oe gwelet ive an dour o takenni.

Janed a c'houllas aluzen eur c'hrusifi 'vit mer vel. Eur zoudard a lakas daou dam koad en kroaz hag o c'hinnigas d'ei ; mes eur manac'h a yeas da gerc'hat kroaz an iliz. Daou sarjant a reas d'ei neuze pignal war ar pondale mein savet dindan an tantad, hag ar boureo a stagas anei gant chadennou ouz ar peul kreiz.

En gwirione, na den na kristen n'hall mont pelloc'h hep ober eur poz, eur poz dirak Janed Ark, mezellour gwerc'h ar gwerc'hezed, stag ouz peul an tantad evel Jezuz ouz e groaz !

Biskoaz en he bue n'eo bet da vean muioc'h karet evit breman. Biskoaz n'eo bet kaeroc'h, na gloriusoc'h, nag en Orleans, nag en Patay, nag en Reims ; biskoaz ive n'eo bet talvoudusoc'h ar pezh he deus gret ha gouzanvet ! Janed Ark a zo stag ; seblant e vo Frans digabestret hep dale. Ne vo ket c'hoaz peurdevet Gwerc'hez Domremi, ma vo klevet ar Zaoz milliget o hirvoudi hag o krenan.

— Kollet omp, emean, kollet omp !

Pa deu ar boureo da c'houean an t an, Janed a bed he c'hozeour da zisken :

— Dale'het ar groaz dirakon, emei, epad ma varvin !

Setu ar c'hoad o strakal, hag ar flamm o

sevel en  er. A dreuz d'an t an, mouez ar verzerez a glevet :

— Dour binniget !... Jezuz !...

Eur wech c'hoaz e c'halv en eur griaden :

— Jezuz !...

Kerkent eo gwelet o plegan he fenn war he feultrin... Eur zoudard zaoz a oa deut da dol koad en tan ; gwelet a reas Janed Ark o vervel hag eur goulm wenn o tispakan eus a greiz ar flammou hag o pignal en oabl.

Ar zoudard a zemplas. Eun all an evoa gwelet ar flammou o skrivan en  er, gant o zeodou ru, an hano a Jezuz.

Maro eo Janed Ark... Ar Zaozon a dleje bean laouen ha fetu biskoaz n'int bet tristoc'h, na goude Orleans, na goude Patay, na goude Reims. Na pa o dije kollet Pariz hag o holl armeou, ne vije ket tenvaloc'h o zal ; emaint o paouez muntran o gwasan enebour, gwellan skoazel an evoa Frans, ha chilaouet petra lavaront. Ne lavaront ket : « Kollet eo breman Frans hag he roue ! » Hirvoudi ha klemm a reont en eur lavaret : « Kollet omp ! Kollet omp ! » Perak ? Abalamour, eme, o deus devet eur zantez. N'e ket gwir eta, Saozon, ar pezh ho peus skrivet 'us d'he fenn...

Ar boureo, pan eo maro an tan, ha kemmesket

gant ludu ar c'hoad ludu korf ar verzerez, a ra c'hoaz, gant e forc'h, eun tam klask 'mesk ar glaou. O burzud ! Setu e tenn davetan kalon Janed Ark, fresk ha ru-gwad ! Tol a ra war ar glaou soufr hag eoul, ha c'houean an tan war e giz ; mes ar galon he deus karet kement Doue hag he Bro, kalon Janed Ark, 'neus krog ebet ar flamm warni. Fourmet ha strafilhet, an den paour a red da govez, 'n eul lavaret 'vel ar Zaozon : Birviken pardon n'am o ! Devet em eus eur zantez !

En he beo, Janed a oa, 'vit lavaret ar gir rik, ankou ar Zaozon ; maro, eo gwasoc'h d'e c'hoaz. Devet o deus anei, tólet he c'halon hag he relegou en dour ; mes n'o deus ket gallet distrujan he spered nag ar zonz eus ar pezh he deus gret. Anzav a reont o deus devet eur zantez ; ar bobl a Frans hag a gare ar zantez-ze evel ma oa karet ganti, en em gargo eus al labour n'he deus ket gallet achui. Ar Zaozon hag o devoa gret en Frans gwriou ken don, a zo diswriennet, diskaret, ha skubet er mor gant ar memes avel a gasoni hag a gounnar a c'houeas an tan dre o geno da devi Janed Ark.

Daou vla warnugent goude maro ar verzerez, n'o deus ken en Frans nemet eur gêr, Calais.

Nag ar roue Charlez VII ? Triouec'h vla goude an de ma oa d'ean bean savete vouez, e c'houlennas

gant ar Pab terri prosez e vadoberourez ha hadsevel hec'h enor. Gret e oe goueliou kaer en Rouen, daoust ne oa bet biskoaz pobl Frans amgredik diwarben santelez Janed Ark.

Hirie, Frans a ya d'ober d'ei goueliou kaeroc'h c'hoaz.

Hon Tad Santel ar Pab-Pi X an eus he diskleriet Evurus. Lilien Domremi savet en bolz an nenvou, a lugerno breman 'us d'hon fenn da ren ha zalvi ar Vro, mar kar ar Vro he fedo hag he c'harout.

*
*
*

Bugale a Vreiz-Izel, hag ho peus lennet gant evez al levrig-man, gwelet breman petra eo karante ar Vro, pa ve, d'he heul, karante Doue. Gwelet pegen uhel eo pignet, dre nerz an diou garante-ze.

Bezef alies ho sell warni, rak he bue zo eun tensor.

Bezomp henvel outi ; karomp Doue ha Breiz-Izel ; setu ar gentel a dle evidomp-holl, Bretoned, klozan istor burzudus he bue.

FIN